

Савчук Т.Г.

Запорізький національний університет

ЛИСТИ ПРАВОСЛАВНОГО СВЯЩЕННИКА СЕРГІЯ МІЗЕЦЬКОГО ЯК ДжЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНОГО СТАНУ УВ'ЯЗНЕНОГО ДУХОВЕНСТВА НА ЗЛАМІ 1920–1930-Х РР.

Листування пересічних православних священників залишається недостатньо представленим та проаналізованим в історіографії. Введення до наукового обігу епістолярію Сергія Андрійовича Мізецького, парафіяльного священника Катеринославської єпархії Українського Екзархату Російської православної церкви, є важливим для висвітлення ціннісних орієнтирів та переконань репресованих священнослужителів, відтворення атмосфери терору та тотального контролю за думками людей на зламі 1920–1930-х рр.

С.А. Мізецький був одним із сотень сільських священників, які потрапили у фокус репресивно-карального апарату на зламі 1920–1930-х рр. Слідча справа С.А. Мізецького фактично є анатомією технологій фабрикування кримінального провадження. Аналіз листів священника дозволяє не тільки реконструювати його рефлексії щодо ставлення влади до духовенства, морально-психологічний стан в умовах кримінального переслідування, а й окреслити дозвіл-ліві практики священнослужителя в 1920-х рр., родинні зв'язки.

З'ясовано, що священник шукав розради у вірі в Бога, надихав себе історіями видатних служителів православної церкви, їх оптимістичним та сповненим надією на Бога ставленням до смерті. Моральною допомогою С.А. Мізецькому слугувала підтримка з боку парафіян, які не залишили свого панотця у тяжку хвилину. Розрадою для нього стало листування з рідними братами та другом-священником. Байдужим можемо назвати ставлення дітей та дружини до священника-в'язня, які фактично його не підтримували.

Установлено, що навіть у тюрмі священник не міг змиритись із людською жорстокістю та несправедливістю, чітко усвідомлював, що причиною його арешту став курс влади на фізичне знищення інакомислячих. Треба зазначити, що надалі тюремні застінки не змінили релігійних поглядів священника. Повернувшись із заслання на рідну Дніпропетровщину, в 1930-х рр. він продовжив виконувати пастирські обов'язки.

Ключові слова: православний священник, листи, репресії, моральний стан, радянська влада.

Постановка проблеми. Структури радянського повсякденного життя доволі широкі і охоплюють цілий комплекс щоденних практик у матеріальному світі, процеси психологізації побуту, сприйняття людьми часу та простору. Найбільш складними для об'єктивної реконструкції виступають питання морально-психологічного стану людей, що змушує дослідників розширювати арсенал методологічних інструментів, зокрема, застосовувати дослідницькі можливості такого напрямку, як мікроісторія. Мікроісторичний аналіз дозволяє розглянути проблему в чітко локалізованому просторі та часі, однак його потенційні можливості є невичерпними, адже розгляд унікального дає можливість створити цілісну картину об'єкта вивчення – повсякденного життя православного духовенства, яке разом з іншими групами населення зазнало в 1920–1930-х рр. впливу масштабних суспільно-політичних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна українська історіографія напрацювала величезний науковий доробок із вивчення історії православних церков та духовенства в 1920–1930-х рр. Окрім того, духовенство розглядалось і як об'єкт переслідувань репресивно-каральної системи у спеціальних працях О. Бажана [1, с. 7–18], А. Киридон [8, с. 229–247], В. Нікольського [10, с. 3–90], В. Оліцького [11, с. 10–230], Н. Рубльової [12, с. 205–219], О. Тригуба [14, с. 39–60]. Дослідники визначили етапи та масштаби репресивних акцій, простежили особливості репресій щодо представників духовенства різних православних церков. Однак поза увагою наукових візій, за сухою статистикою, залишились страждання, болі, сподівання чи страхи священнослужителів під час кримінального переслідування. Звичайно, реконструйовані протоколи допитів, які проходили із застосуванням насильницьких мето-

дів до арештованих, дозволяють уявити глибину страждань засуджених. Але священнослужителі були особливими в'язнями. Постає багато питань. Чи залишились вони вірними своїм релігійним переконанням? Про що вони мріяли? Чи було особливим ставлення співкамерників до священників? Чи підтримувала родина заарештованого панотця? Чи мав священник матеріальну та духовну підтримку з боку своїх парафіян? Ці запитання залишаються відкритими.

Простір ціннісних орієнтирів та переконань репресованих священнослужителів повинен стати предметом студій з історії радянського повсякдення. Варто виділити наукові публікації Т. Євсєєвої [6, с. 610–666], Т. Савчук [13], які безпосередньо присвячені характеристиці різних складників повсякденного життя православного духовенства. Зокрема, Т. Євсєєва ввела до наукового обігу епістолярій єпископа Української автокефальної православної церкви Максима Задвірняка: таборний щоденник, листи до дружини, дітей і родичів. Це дозволило дослідниці розглянути особливості повсякдення ув'язненого єпископа в одному з таборів ГУЛАГу [7, с. 31–60].

Отже, аналіз історіографії засвідчив, що лише в окремих публікаціях зверталась увага на питання морального стану передусім представників вищого духовенства, ув'язненого в таборах. У запропонованій статті звернемось до розгляду листів священника із провінції як історичного джерела реконструкції рефлексій духовенства у в'язниці. Листування пересічних священників як історичне джерело залишається недостатньо представленим та проаналізованим у наукових розвідках. Уведення до наукового обігу епістолярію Сергія Андрійовича Мізецького, парафіяльного священника Катеринославської єпархії Українського Екзархату Російської православної церкви, є важливою історіографічною подією.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати інформаційні можливості листів парафіяльного священника Сергія Мізецького для висвітлення морального стану духовенства, родинних зв'язків, повсякдення в умовах кримінального переслідування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реконструювати основні віхи життя майбутнього священника стало можливим після отримання дозволу для роботи з архівно-слідчою справою, котра зберігається в Управлінні СБУ у Дніпропетровській області. Майбутній священник Сергій Андрійович Мізецький народився 25 вересня 1973 р. в сім'ї священнослужителя Андрія

Мізецького. Дитинство та юність пройшли в селі Снігурівка Васильківського повіту Київської губернії. Після закінчення Києво-Софіївського духовного училища майбутній священник уступив у 1889 р. до Київської духовної семінарії. Далі життя С.А. Мізецького пов'язано з Катеринославською губернією. Джерела не дозволяють установити причини переїзду до Катеринославщини. У 1892 р. його прийнято у третій клас Катеринославської духовної семінарії, яку він закінчив у 1895 р. [15, с. 240]. Отже, можемо припустити, що після завершення семінарії відбулась хіротонія. Сергій Андрійович належав до священнослужителів Українського Екзархату Російської православної церкви. Під час революції 1917–1920 рр. служив священником у Катеринославі. Зауважимо, що церковне керівництво його поважало, він був навіть делегований представляти Катеринославську єпархію на Всеукраїнський православний церковний собор у 1918 р. [4, с. 7]. У другому десятилітті ХХ ст. С.А. Мізецький служив священником у церкві Пресвятої Богородиці в селі, на місці якого колись була Запорозька Січ, Покровське Нікопольського району Катеринославського округу. Вірогідно, що в 1929 р. він уже мешкав у селі Мар'ївка Хортицького району Запорізького округу, де і служив священником [4, с. 3].

У першій половині 1920-х рр., незважаючи на проведення радянською владою антирелігійної політики, релігійні громади могли діяти, а віряни під пильним оком держави – задовольняти свої духовні потреби. З 1926–1927 рр. із поступовим формуванням тоталітарного режиму влада взяла курс на ліквідацію церкви як громадської інституції та фізичне знищення духовенства. У 1927 р. зміна владного курсу позначилась і на житті сільського священника С.А. Мізецького, якого було вперше заарештовано та звинувачено у проведенні контрреволюційної діяльності. На всі запитання священника про причини арешту слідчий відповідав: «Секрет» [4, с. 12/2]. Уважасмо, що метою ув'язнення було залякування, адже протримавши священника у Криворізькому допрі три з половиною місяці, його відпустили [4, с. 3]. Арешт не дав очікуваного владою ефекту – священник не зняв сану та продовжував виконувати свої пастирські обов'язки.

Наступна хвиля кримінального переслідування духовенства відбулася на зламі 1920–1930-х рр. Форсована індустріалізація вимагала величезних людських та матеріальних ресурсів. Для її успішного проведення село перетворили на сталінську колонію, джерело визиску життєво необхідних

ресурсів [3, с. 29]. Як улучно зазначив Л. Віола, професор Торонтського університету, «колективізація була громадянською війною між сталінською державою і селянством, між двома різними культурами, двома різними способами мислення й буття в його фатальному варіанті такого співіснування. Це була громадянська війна в економічній і культурній сфері, в повсякденному житті» [3, с. 29].

Священнослужителі не могли залишитись сторонніми споглядачами руйнування традиційного селянського життя. Про ці проблеми вони говорили у своїх проповідях. Наприклад, 14 січня 1930 р. в селі Варві Прилуцького округу священник Олексій Гаєвський під час проповіді заявив парафіянам про зняття сану. Виголошуючи проповідь, священник плакав, а за ним – і вся громада. Один вірянин пояснив, чому селяни плакали: «Того, що він намалював наше безвихідне становище. Податками тиснуть, у колективи гонять, товару немає, й чим далі – тим гірше» [5, с. 64].

Дослідниця Т.Г. Бобко, намагаючись «змалювати» соціальний портрет сільських панотців, з'ясувала, що на зламі 1920–1930-х рр. посилилася роль священника як духовного наставника. Селяни в очікуванні страшного суду та кінця світу вночі пробирались у церкву, вмовляли священників відслужити службу та причаститись [2, с. 83]. Окрім того, віряни приходили до священника за отриманням порад, як діяти в умовах колективізації, їх хвилювали питання, наскільки реальними можуть бути конфіскація майна та переселення. Священники раніше закінчували богослужіння, щоб відпустити селян боронити майно односельчан, яких влада намагалась пограбувати [2, с. 83–84].

Джерела нам повідомляють, що всі регіони України в січні–березні 1930 р. були охоплені селянською війною. Висловлені під час масових виступів вимоги до влади свідчили, що селяни виборювали й інтереси духовенства. Зокрема, серед головних заяв, висунутих селянами в Тульчинському окрузі, звучали вимоги про надання священникам виборчого права, повернення їм будинків, земельних наділів, звільнення заарештованого духовенства [2, с. 84].

Влада не могла пробачити священникам цього духовного керівництва та впливу на односельчан. Намагаючись радикально трансформувати соціально-економічне життя, більшовики прагнули позбутись своїх ідеологічних опонентів. Саме починаючи з 1929 р., набувають масовості в усіх регіонах УСРР насильницькі адміністративні заходи влади, вжиті з метою припинення спілкування вірян зі своїми панотцями. Запроваджено широкий

спектр таких заходів: пряма заборона селянам відвідувати домівки священників, обкладання непромірними податками тих селян, які пускатимуть до себе в дім священника або здадуть йому в оренду житло; повна конфіскація майна духовенства. Залякуваннями та погрозами змушували священнослужителів залишити своє село [2, с. 82–83].

С.А. Мізецький був одним із сотень сільських священників, які потрапили у фокус репресивно-карального апарату. 28 вересня 1929 р. його офіційно було заарештовано. Але з листів дізнаємось, що день свого народження (25 вересня) він провів уже у в'язниці [4, с. 12/3]. 30 вересня 1929 р. відбувся перший допит. Слідча справа С.А. Мізецького фактично є анатомією технологій фабрикування кримінальних проваджень. У висновку уповноваженого Запорізького відділу ГПУ Глебова зазначалось, що священник С.А. Мізецький «не припиняв своєї контрреволюційної роботи та вів листування із цілою низкою осіб, через яких поширював різні провокаційні чутки та контрреволюційну агітацію» [4, с. 16]. Цей висновок чітко дає зрозуміти, що листи священника проходили перлюстрацію. Як відомо, каральні органи ДПУ взяли на себе функції цензури для стеження та контролю за думками людей. Саме зміст листів священника С.А. Мізецького став приводом для арешту та звинувачень його в антирадянській діяльності. У висновку вповноваженого наводяться уривки з листів С.А. Мізецького. Зокрема, повідомлялось, що в листі Бондаревському до Таганрога він скаржився на непосильні податки-грабежі. В іншому листі Волошину священник писав: «Чекісти виловили й посадили багатьох попів, а Кирила ізолювали до Великого Устюга» [4, с. 16]. Найбільш «приголомшливим» для цензорів виявився лист до брата Миколи в Бійськ, який перебував там у засланні. В цьому листі священник розмірковував про швидкий прихід антихриста, вказував на пасивність людей, які не прагнуть чинити опір та надав зовсім невтішну характеристику органам влади: «<...> «А тепер дожджу висновку, що, мабуть, у недалекому майбутньому ніякої сили не матимемо. Здається, до того справа направляється антихристом, і народ нічого не робить, щоб становище виправити. Звичайно, ти читаєш останні газети й постанови тих меблів, яким присвоєно звання «Всеросійської ради». І далі: «у нас підла байдужість, іншого визначення поведінки наших мас, званих православними християнами, я не знаходжу. Ніякого захисту, відсічі ангелам антихриста не чинилось і не виявляється, а надається великодушно вмирати в тюремних катівнях, пропадати в засланнях»» [4, с. 16].

Слідчі витягували з листа священника цитати, які без контексту набували зовсім іншого значення. Зокрема, крамола була знайдена в такому реченні: «Їжу радянську я даю нужденним, а я в ній не зацікавлений» [4, с. 10]. Нібито священник відкидав радянське. Насправді аналіз самого листа показує, що С.А. Мізецький писав про те, що йому віряни приносять багато їжі, й тією «їжею радянською», яку дають у в'язниці, він ділився зі своїми співкамерниками [4, с. 12/3].

Ці уривки з листів визначили вирок священнику: справу С.А. Мізецького було передано до Особливої наради при колегії ДПУ УСРР із клопотанням про ув'язнення його до концтабору строком на п'ять років [4, с. 16]. Однак у справі є постанова того ж уповноваженого Запорізького відділу ГПУ Глебова, в якій він зафіксував, що у процесі слідства «достатньо даних для передачі до суду Мізецького не здобуто» [4, с. 14]. Уповноважений постановив направити справу священника Запорізькому окружному прокурору для припинення [4, с. 14]. Однак зовсім інше завершення справи бачив окружний прокурор Мальцев, який 31 січня 1930 р. зробив такий висновок: «Клопотання Запорізького Округового ДПУ задовольнити та підтримати клопотання перед Особливою нарадою ДПУ УСРР про заслання громадянина Мізецького» (збережена орфографія – *авт.*). Пастою червоного кольору, якою було зроблено підпис, слово «заслання» виправлено на «ув'язнення» й дописано: «до концтабору на максимальний реченець» [4, с. 17].

У в'язниці стан здоров'я священника значно погіршився. В листі до брата Євгена Мізецького від 9 жовтня 1929 р. він писав про те, що дуже схуднув: «зуби також посилено втрачаються» [4, с. 12/3]. Однак влада не реагувала на погіршення стану здоров'я ув'язненого. 1 лютого 1930 р. Запорізький окружний судово-медичний інспектор Й.Я. Кундін після обстеження священника ухвалив, що стан здоров'я С.А. Мізецького адмінзасланню не перешкоджає [4, с. 13].

Згідно з випискою із протоколу № 43/373 від 2 березня 1930 р. Особливої наради при колегії ДПУ С.А. Мізецького ухвалено вислати терміном на три роки до Північного краю, рахуючи строк від 28 вересня 1929 р. [4, с. 19].

Отже, «заарештовані листи» священника стали підставою для його звинувачення за ст. 54-10 УК УСРР. У кримінально-слідчій справі, яка зберігається в Державному архіві Запорізької області, містяться три листи С.А. Мізецького, написані ним під час перебування в Запорізькому допрі, і

котрі так і не побачили своїх адресатів. Усі листи написані простим олівцем та мають пошкодження. Перший лист написано 9 жовтня 1929 р. й адресований брату Євгенові Мізецькому, який працював лікарем у місті Фастові. Зміст листа свідчить, що священник мав із братом досить близькі стосунки. Протягом десятиліття вони не бачились. І зустріч із братом стала нездійсненою мрією для Сергія Андрійовича. З листа стає зрозумілим, що брат приїхав до священника, але той уже був ув'язнений.

Мрії, які описував священник у листі, характеризують його вподобання та дозвілліє практики: «Так я мріяв побачитись із тобою, побродити «понад Дніпром», поїсти кавунів просто на баштані, половити риби та інше»; «Звичайно, сумую за добрими знайомими, за чистим повітрям і сонцем; хотілось би прийти до Дніпра й посидіти над його водою, й подивитись удалину на водний простір. Але замість цього решітки, нари, клопи, <...> «параші» включно» [4, с. 12/3].

Священник переконував брата, що не втрачає надії, сподівається на Бога, хоч фізично він був виснажений. Лист дає зрозуміти, що Сергія Андрійовича не забули його парафіяни, які його підтримували й матеріально. Також він повідомляв, що його відвідують і ті, кого він в обличчя не бачив. Такі відвідувачі, як правило, були агентами ДПУ та підсилювались для влаштування провокацій. Зауважимо, що співкамерники, «серед яких немалий відсоток уловників зі стажем», ставились до священника з повагою [4, с. 12/3].

Адресатом другого листа від 11/24 жовтня 1929 р. був брат Микола, який мешкав у Сибіру. Ми маємо зовсім обмаль відомостей про другого брата. Із протоколу допиту дізнаємось, що М.А. Мізецький до 1927 р. працював у Курську економістом [4, с. 3 зв.]. Звичайно, народившись в сім'ї священника, Микола Андрійович активно дотримувався релігійних традицій, був головою церковної ради парафії в Курську, підтримував відносини з митрополитом Курським Назарієм (Кириллов). Діяльність цього митрополита завжди перебувала у фокусі уваги влади. За однією версією митрополита було ув'язнено й відправлено на Соловки, за іншою – він помер природною смертю [9]. Але відносини з таким небезпечним, із погляду влади, митрополитом інкримінували Миколі Андрійовичу. В 1927 р. його було заслано до Сибіру, в місто Бійськ [4, с. 3 зв.].

Треба зазначити, що з Миколою Сергій Андрійович теж мав досить дружні взаємини. Як і в листі до брата Євгена, вітаючись, він звернувся: «Здрас-

туй, дорогий брате Миколо!» [4, с. 12/2]. Священник переповідав, що віряни його не забувають, «полегшують своїми подаяннями й моральною підтримкою тяготу <...> оточення» [4, с. 12/2].

Зі своєю дружиною С.А. Мізецький мав досить своєрідні стосунки, які не відзначались близькістю. У листі він повідомляв, що дружина випадково його провідала, йдучи «дорогою в Мар'ївку і з Мар'ївки» [4, с. 12/2]. Про відвідування її попросив брат Євген, який приїхав до Мар'ївки, але вже не застав Сергія Андрійовича.

Повідомлялось у листі і про те, що умови перебування в Запорізькому допрі краще, ніж у Криворізькому. Показово, що священник, порівнюючи життя в камері та на волі написав, що «Моє особисте життя взагалі мало чим відрізняється від тутешнього» [4, с. 12/2]. Це слова людини, яка в оточенні рідних відчувала себе самотньою та пригнобленою через гоніння з боку влади.

Великою розрадою та полегшенням стали листи священника Іполита Федорова до Сергія Андрійовича. Усього І. Федорів написав п'ять листів, однак в архівно-слідчій справі їх немає.

Треба зауважити стиль, яким написано лист-відповідь від 8/21 жовтня 1929 р. до священника І. Федоріва. Мовний дискурс листа промовисто свідчить, що його автор – високоосвічена людина із саркастичним характером. Загалом листи яскраво розкривають особистість адресанта, який удається до іронічних висловлювань під час рефлексій щодо свого становища в тюрмі, в державі, щодо ставлення влади до духовенства.

У листі до друга Сергій Андрійович розмірковує над причинами свого арешту: «Маю сказати, що Ваша обізнаність про написи на стінах ДОПРу застаріла. Тепер у повітрі витають принципи діалектичного матеріалізму. А тому гасло «ДОПР не калічить, а лікує» відійшло у вічність. Тепер я щодня милуюсь іншим написом у тюремному коридорі. Цей напис відтворює сьогоднішню атмосферу. Ікаже він: «Релігія є гальмо на шляху до соціалізму». Цей напис значно просвітив мене і полегшив розуміння причин, котрі привели мене в це надійне сховище продуктів, що швидко псуються» [4, с. 12/1].

Імовірно, віра священника допомагала йому морально триматись та вдаватися до таких іронічних порівнянь. Свій стан він зіставляв зі словами давньогрецького комедіографа Менандра: «І в ланцюгах можна бути вільним» [4, с. 12/1]. Священник згадував відомих служителів православної церкви, їх оптимістичне та сповнене надією на Бога ставлення до смерті, й тим самим заспокоював себе.

Зміст листів дає зрозуміти, що Сергій Андрійович чітко усвідомлював, що триває війна радянської влади з неугодами їй людьми. Священник цікавився причинами арешту співкамерників та дізнався, що за крамольні розмови в себе у квартирі людині загрожує 5 років допру, за вибиті три ребра в голови колгоспу під час хлібозаготівель – 2 роки заслання. Повідомляв у листі про те, що серед його співкамерників є люди (ймовірно, він і себе до них відносив), на яких ведеться організаційний наступ погроз із боку слідчого, суду, «всього апарату» [4, с. 12/1].

Емоційно та із притаманною йому іронією він описав випадок, що стався в камері: «Помітили щура, який підбирав під нарами крихти. Моментально майже всі (чоловік 40) почали його переслідувати й бити чим попало. Звичайно, все закінчилось торжеством переможців і справедливості» [4, с. 12/1]. Священник був здивований людською жорстокістю. На його погляд, заарештовані, проти яких ведеться масштабний наступ влади, самі знаходяться в ролі цього щура, а втім, безжалісно полюють за твариною: «І подивились би ви, з яким захопленням і жорстокістю вони женуться за жалюгідним щуром. А вина його, мабуть, тільки й полягала в тому, що він був голодним. Сумно і прикро було дивитись на цю картину» [4, с. 12/1].

Висновки. Отже, листи заарештованого священника С.А. Мізецького дають унікальну можливість дослідникові висвітлити проблему ціннісних орієнтирів та переконань духовенства під час кримінального переслідування. Бачимо, що листування було найпоширенішим засобом комунікації та важливою частиною дозвілля духовенства. Аналіз листів свідчить, що священник залишився вірним своїм релігійним переконанням. Він шукав розради у вірі в Бога. Моральною допомогою йому слугувала підтримка з боку парафіян, які не залишили свого панотця в тяжку хвилину. Навіть у тюрмі священник не міг змиритись із людською жорстокістю та несправедливістю, чітко усвідомлював, що причиною його арешту став курс влади на фізичне знищення інакомислячих. Треба зазначити, що тюремні застінки не зломали волю священника. Повернувшись із заслання на рідну Дніпропетровщину, в 1930-х рр. він продовжив виконувати пастирські обов'язки.

Несподівано байдужим можемо назвати ставлення дітей та дружини до священника-в'язня, які фактично його не підтримували. Питання стосунків між священником та членами його родини, стратегії виживання дітей духовенства заслуговують на спеціальне дослідження.

Список літератури:

1. Бажан О. Репресії серед духовенства та віруючих в УРСР в часи «великого терору»: статистичний аспект. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2007. № 2 (29). С. 7–18.
2. Бобко Т. Сільські парафіяльні священники на переломі 20–30-х рр. ХХ ст.: спроба створення соціального портрету. *Південний архів: Збірник наукових праць. Історичні науки*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2005. Вип. 19. С. 81–85.
3. Васильєв В., Віола Л. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.). Вінниця: ЛОГОС, 1997. 536 с.
4. Державний архів Запорізької області. Ф.Р. 5747. Оп. 3. Спр. 10 916. 24 с.
5. Державний архів Чернігівської області. Ф.П. 342. Оп. 1. Спр. 887. 801 с.
6. Євсєєва Т. Між конформізмом та мучеництвом за віру: повсякденне життя православного духовенства в 1930-і роки. *Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя / відп. ред. С. Кульчицький*. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2012. С. 610–666.
7. Євсєєва Т. Архів родини єпископа УАПЦ Максима (Задвірняка) як джерело дослідження історії повсякдення православного духовенства в УРСР у 1930-х роках. *Православний вісник Київського Патріархату*. 2017. № 2. С. 31–60.
8. Киридон А. «...Церковну політику розвалу повинна вести ВНК...»: релігійний напрям діяльності органів державної безпеки в Україні (1920–1930-ті рр.). *Радянські органи державної безпеки в Україні (1918–1991 рр.): історія, структура, функції: матеріали круглого столу*, 19 грудня 2013 р., м. Київ / упоряд.: О. Бажан, Р. Подкур. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. С. 229–247.
9. Назарий (Кириллов, Николай). История Полтавы. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/lichnosti/yuristy?id=2567> (дата звернення: 26.04.2020).
10. Никольский В. Православное духовенство Донеччины, репрессированное в 1920–1950-х гг. (в документах и материалах). Монография. Донецк: Изд-во ДонНУ, 2013. 194 с.
11. Оліцький В. Блаженні гнані за правду (репресії проти Православної церкви на Сумщині у 1920–1930-ті роки): монографія. Суми: Триторія, 2018. 242 с.
12. Рубльова Н. Репресії проти «церковників» і «сектантів» в УРСР, 1917–1939 рр. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2007. № 1(28). С. 205–219.
13. Савчук Т. Дозвілля православного духовенства в 1920-х рр. *Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. Вип. 5. С. 56–59; Савчук Т. Зовнішній вигляд православного духовенства в період комуністичної модернізації. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. Львів: Львівський музей історії релігії; вид-во «Логос», 2010. Кн.1. С. 722–727; Савчук Т. Г. Рефлексії митрополита В. Липківського на виклики перед віруючими у радянській Україні. *Емінак: науковий щоквартальник*. 2019. № 3 (27). URL: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.3\(27\).316](https://doi.org/10.33782/eminak2019.3(27).316); Савчук Т. Г. Читацькі інтереси православного духовенства в Радянській Україні (1920–1930-ті рр.). *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 1. Історичні науки. С. 112–118.
14. Тригуб О. Переслідування антисергієвської опозиції в РПЦ: з історії «істинно-православної церкви» (1932–1941 рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2007. № 2(29). С. 39–60.
15. Управління СБУ у Дніпропетровській області. № 11321-Ф.П. 241 с.

Savchuk T.G. LETTERS OF THE ORTHODOX PRIEST SERHII MIZETSKY AS A SOURCE OF RESEARCH OF THE MORAL CONDITION OF THE IMPRISONED CLERGY AT THE TURN OF THE 1920S–1930S

Letters of ordinary Orthodox priests remain insufficiently presented and analyzed in historiography. The introduction of the epistolary of Serhii Mizetsky, the parish priest of the Katerynoslav eparchy of the Ukrainian Exarchate of the Russian Orthodox Church, is important for highlighting the values and beliefs of the repressed clergy, recreating the atmosphere of terror and total control over the people's thoughts at the turn of the 1920s–1930s.

S. A. Mizetsky was one of the hundreds of the rural priests who caught the focus of the repressive and punitive apparatus at the turn of the 1920s–1930s. The investigative case of S. A. Mizetsky is actually an anatomy of the technologies for fabricating the criminal proceedings. An analysis of the priest's letters allows not only to reconstruct his reflections on the attitude of the authorities towards the clergy, the moral and psychological condition under criminal prosecution, but also to outline the clergy's leisure activities in the 1920s, and sibling relationship.

It has been found that the priest sought consolation in faith in God, inspired himself with the stories of prominent ministers of the Orthodox Church, their optimistic and complete trust in God regarding death. The moral

assistance to S. A. Mizetsky was the support from the parishioners who did not leave their Pater in difficult times. The consolation for him was the exchange of letters with his siblings and a friend-priest. The attitude to the prisoner priest of his children and wife, who actually did not support him, can be called indifferent.

It has been established that even in prison the priest could not accept human cruelty and injustice, clearly realized that the reason for his arrest was the course of power for the physical destruction of dissidents. It should be noted that in the future, prison dungeons did not change the religious views of the priest. In the 1930s, after returning from exilement to his native Dnipropetrovsk region, he continued to fulfill the pastoral duties.

Key words: *Orthodox priest, letters, repressions, morale condition, Soviet power.*